ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО АДВОКАТА: ПОНЯТТЯ, ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

АСАДЧЕВ Юрій Ігорович - аспірант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID: 0009-0000-4231-4014
УДК 34.342
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2024.2.66

Статтю присвячено комплексному дослідженню інституту дисциплінарного провадження щодо адвоката. Визначено, що правова природа дисциплінарного провадження щодо адвоката поєднує реалізацію функцій державної влади та діяльність органів адвокатського самоврядування як механізму саморегулювання.

У дослідженні визначено мету дисциплінарного провадження щодо адвоката та безпосередню мету такого провадження в конкретній справі – установлення факту дисциплінарного проступку, з'ясування обставин його вчинення, ухвалення рішення компетентним органом та забезпечення його виконання. З'ясовано, що мета дисциплінарного провадження щодо адвоката реалізується у трьох взаємопов'язаних вимірах: нормативно-правовому, соціальному та організаційному.

Наведено основні завдання дисциплінарного провадження щодо адвоката. Установлено, що дисциплінарне провадження щодо адвоката функціонує за моделлю квазі судового процесу.

Наведено різні підходи до визначення характерних ознак, що визначають основні логічні характеристики поняття дисциплінарного провадження щодо о адвоката. Проаналізовано особливості дисциплінарного провадження в адвокатурі.

Ключові слова: адвокат; адвокатура; дисциплінарна відповідальність адвоката; дисциплінарне провадження щодо адвоката; дисциплінарний проступок адвоката.

Постановка проблеми

Адвокатура в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні реалізації права на правову допомогу та гарантій справедливого судочинства. Ефективність цього інституту безпосередньо пов'язана з дотриманням адвокатами високих стандартів професійної етики, доброчесності та законності. Водночас порушення професійних обов'язків адвокатами створює ризики не лише для клієнтів, а й для авторитету адвокатури загалом. У цьому контексті дисциплінарне провадження щодо адвоката виступає необхідним правовим інструментом забезпечення професійної відповідальності, внутрішнього контролю та підтримання довіри суспільства до адвокатської діяльності.

Проте науково-теоретичне осмислення правової природи та ознак дисциплінарного провадження щодо адвоката залишається неповним попри наявність низки наукових робіт з даної тематики, що з'явилися за останні роки. Окрім того, законодавство України містить лише загальні положення щодо дисциплінарного провадження щодо адвоката, що зумовлює неоднозначність тлумачення її окремих аспектів та потребує глибшого аналізу. Це підкреслює актуальність дослідження поняття, правової природи та характерних ознак такого дисциплінарного провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика дисциплінарної відповідальності адвокатів неодноразово ставала

предметом наукових досліджень у роботах українських і іноземних учених. Вагомий внесок у дослідження цієї тематики зробили А. Зуєва, яка досліджувала саме дисциплінарне провадження щодо адвоката [1]; В. Заборовський, який вивчав питання процедурних особливостей дисциплінарного провадження [2]; Н. Бакаянова, яка акцентувала увагу на прогалинах правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів [3]. Також у працях О. Щербанюк, Л. Остафійчук [4] та інших науковців висвітлюються принципи здійснення дисциплінарного провадження, гарантії незалежності адвокатури та етичні стандарти її діяльності. Попри це, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою, зокрема питання сутності дисциплінарного провадження щодо адвоката. Це актуалізує необхідність проведення дослідження даного інституту у світлі положень національного законодавства, практики органів адвокатського самоврядування та міжнародних стандартів діяльності адвокатури.

Мета цієї статті – комплексне дослідження дисциплінарного провадження щодо адвоката як правового інституту, зокрема визначення його поняття, розкриття правової природи, виокремлення характерних ознак та аналізування його значення для забезпечення незалежності адвокатури й підвищення рівня професійної відповідальності адвокатів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: уточнити поняття дисциплінарного провадження щодо адвоката; з'ясувати правову природу дисциплінарного провадження щодо адвоката як форми професійного саморегулювання; визначити мету та завдання дисциплінарного провадження щодо адвоката; окреслити характерні ознаки, що відрізняють дисциплінарне провадження щодо адвоката від інших процедур юридичної відповідальності.

Виклад основних положень

Дослідження інституту дисциплінарного провадження щодо адвоката сприяє глибшому розумінню його правової природи, визначенню поняття та його характерних ознак. Розкриття правової природи дисциплінарного провадження щодо адвоката в подальшому вплине на вдосконалення законодавства про адвокатуру. Правова природа дисциплінарного провадження щодо адвоката поєднує реалізацію функцій державної влади та діяльність органів адвокатського самоврядування як механізму саморегуляції. Дисциплінарне провадження щодо адвоката виступає проявом автономії адвокатури та професійного саморегулювання.

Дисциплінарне провадження щодо адвокатів в Україні сформувалося під впливом історичного розвитку вітчизняної адвокатури, але водночас воно базується на загальновизнаних європейських принципах, що відображають соціальну роль адвокатури та цінності юридичної професії. Зокрема, Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, ухвалена Радою асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи 24 листопада 2006 р., наголошує, що *«існують основні принципи, спільні для всієї європейської адвокатської професії, хоча вони й виражені по-різному в різних юрисдикціях»* [5]. Ці принципи відображені в зазначеній Хартії та численних міжнародних та національних кодексах професійної етики [6] й покликані забезпечити належне відправлення правосуддя, доступ до правової допомоги та реалізацію права на справедливий суд.

Зазначимо, що не менш важливою складовою правової природи дисциплінарного провадження щодо адвоката є його етико-правова спрямованість. Вона не лише забезпечує дотримання правових приписів, а й виконує роль морального регулятора професійної поведінки. Отже, дисциплінарне провадження в адвокатурі слід розглядати як комплексний правовий механізм, який поєднує елементи юридичної відповідальності, професійного самоконтролю та етичного регулювання. Його мета – не лише притягнення до відповідальності за порушення, а й утвердження стандартів доброчесності та відповідальності адвокатської спільноти перед суспільством.

Дисциплінарне провадження щодо адвоката – процедура, передбачена законо-

давством України під час притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. З різним ступенем деталізації в законодавстві передбачено права й обов'язки учасників такої процедури, об'єкти відповідних правовідносин, порядок застосування засобів впливу та їхній зміст. Визначимо наявність спеціального об'єкта в провадженні, що досліджується: це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – *Закон про адвокатуру*).

Необхідність виокремлення певного виду дисциплінарного провадження щодо адвоката випливає з визначених ст. 23 Закону про адвокатуру гарантій адвокатської діяльності, де визначено, що професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, Законом про адвокатуру та іншими законами (зокрема, в п. 17 ч. 1 ст. 23 передбачено особливий порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо адвоката [7, п. 17 ч. 1 ст. 23]. Загальні ж засади дисциплінарної відповідальності адвоката визначено розд. VI Закону про адвокатуру.

Мета дисциплінарного провадження щодо адвоката – бажаний результат або кінцева точка такого провадження. Вона відображає сукупність юридичних і соціальних результатів, досягнення яких забезпечує ефективність цього інституту. Хоча мета дисциплінарного провадження щодо адвоката прямо не визначена законодавчо, проте її можна опосередковано вивести з норм, що регламентують наслідки вчинення дисциплінарного проступку й застосування до адвоката заходів дисциплінарної відповідальності.

Безпосередньою метою дисциплінарного провадження в конкретній справі є встановлення факту дисциплінарного проступку, з'ясування обставин його вчинення, ухвалення рішення компетентним органом та забезпечення його виконання. Загалом же дисциплінарна відповідальність спрямована на забезпечення дотримання всіма членами адвокатської спільноти прийнятих нею норм професійної поведінки, створення умов для стабільного функціювання інституту адвокатури й підтримання авторитету професії в суспільстві.

Мета дисциплінарного провадження щодо адвоката реалізується у трьох взаємопов'язаних вимірах:

- нормативно-правовому (забезпечує дотримання адвокатами законодавства України та етичних норм);
- соціальному (спрямоване на підтримання довіри суспільства до адвокатури);
- організаційному (гарантує стабільність функціювання системи адвокатського самоврядування).

З мети дисциплінарного провадження випливають завдання, які визначають обсяг роботи, що потребує виконання. Під завданнями дисциплінарного провадження щодо адвоката слід розуміти заплановані дії, роботу, яку необхідно виконати для досягнення визначеної мети. Зазвичай такі завдання зафіксовано в нормативно-правових актах, вони регулюють порядок дисциплінарної відповідальності адвоката. До основних завдань дисциплінарного провадження належать:

- усебічне, повне, об'єктивне та своєчасне дослідження обставин дисциплінарного проступку, вчиненого адвокатом;
- забезпечення виконання рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню адвокатом дисциплінарного правопорушення.

Правове регулювання процедурних питань дисциплінарного провадження щодо адвоката в Україні деталізується переважно в підзаконних актах Ради адвокатів України. Дисциплінарне провадження щодо адвоката відбувається в позасудовий спосіб компетентним органом адвокатського самоврядування – кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури (далі – *КДКА*). КДКА – квазісудовий орган. Дисциплінарне провадження щодо адвоката функціює за моделлю квазісудового процесу, що гарантує дотримання принципів незалежності, змагальності та справедливості.

Поняття дисциплінарного провадження щодо адвоката має істотні, характерні для нього ознаки:

– за результатами дисциплінарного провадження наслідки для адвоката можуть бути несприятливими;

– реалізовується спеціально уповноваженими органами;

– відбувається в установленому законом порядку (за відповідною процедурою);

– передбачає застосування специфічних правових санкцій;

– передбачає наявність порушення (дисциплінарного проступку) та прив'язку до сфери професійної діяльності суб'єкта [4, с. 116–138].

У наукових дослідженнях останніх років визначено ознаки дисциплінарного провадження щодо адвоката, із яких можна сформувати поняття такого провадження:

– суб'єкти провадження – адвокати – члени адвокатського самоврядування, а також особи, які ініціюють питання про їх дисциплінарну відповідальність;

– предмет провадження – порушення адвокатом норм професійної етики або законодавства, що регулює адвокатську діяльність;

– мета – забезпечення належного виконання адвокатських обов'язків і захист прав громадян, суспільства та держави;

– розглядається дисциплінарною палатою КДКА;

– наслідок дисциплінарного провадження щодо адвоката – застосування заходів дисциплінарного стягнення, визначених Законом про адвокатуру [1, с. 69].

Характерні ознаки дисциплінарного провадження щодо адвоката: сувора формальна визначеність, чіткість та деталізованість, забезпечення державним примусом, обов'язковість, наявність процесуальної форми здійснення, негативні наслідки для порушника, формальні та фактичні підстави для застосування [4, с. 116–138].

А. Зуєва визначає дисциплінарне провадження щодо адвоката як *«процес визначення порушень етичних та професійних стандартів адвоката, які можуть призвести до застосування дисциплінарних заходів або покарань, який здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури з метою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності»* [1, с. 68]. Науковиця також визначила характерні ознаки дисциплінарного провадження щодо адвоката, а саме: це форма реалізації державної влади та саморегулювання адвокатури; спрямована на забезпечення дотримання адвокатами вимог законодавства, професійної етики та правил адвокатської діяльності; форма захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, які користуються правовою допомогою адвоката; форма забезпечення незалежності адвокатури [1, С. 66–70].

Аналіз дисциплінарного провадження щодо адвоката потребує розкриття його функціональної спрямованості та системного зв'язку з іншими інституціями. Дисциплінарне провадження спрямоване не лише на покарання правопорушника, а передусім на підтримання високих стандартів професійної діяльності, зміцнення довіри до адвокатури та забезпечення належного рівня правової допомоги.

Дисциплінарне провадження є спеціальним юрисдикційним процесом, що поєднує елементи адміністративного провадження та корпоративного регулювання. Така подвійна природа обумовлює специфічний баланс між принципом незалежності адвокатури та публічним контролем за дотриманням етичних і професійних стандартів.

Особливість дисциплінарного провадження в адвокатурі: його суб'єктний склад та процедурна форма істотно відрізняються від дисциплінарних проваджень в органах публічної влади. Воно здійснюється винятково органами адвокатського самоврядування, зокрема кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, які діють на підставі Закону про адвокатуру та внутрішніх положень Національної асоціації адвокатів України. Це забезпечує внутрішню автономію системи дисциплінарної відповідальності адвокатів і водночас визначає високі вимоги до об'єктивності та справедливості рішень таких органів.

Зазначимо, що дисциплінарне провадження щодо адвоката виконує превентивну функцію, спрямовану на попередження порушень професійної етики та недопущення зловживань з боку адвокатів. Йдеться не лише про відновлення порушеного порядку професійної діяльності адвокатом, але й про

формування в адвокатів стійких стандартів правової культури, професійної доброчесності та етичної відповідальності. Таке провадження виступає не тільки засобом реагування на правопорушення, а й ефективним інструментом підтримання авторитету адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Дисциплінарне провадження щодо адвоката має розглядатися не лише як каральний механізм, а й як форма внутрішнього професійного контролю за дотриманням стандартів доброчесності, незалежності та компетентності. Це відповідає концепції принципів «честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката», «професійна компетентність адвоката», «повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя».

Отже, дисциплінарне провадження щодо адвоката, відображаючи правову автономію адвокатури, є невід'ємним елементом системи гарантій належного її функціювання й утілює етичну відповідальність адвоката.

Література

1. Зуєва А. І. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: правова природа та характерні ознаки. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 66–70. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/11.pdf.

2. Заборовський В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. … докт. юрид. наук. Київ. 2017. 577 с. URI: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/19956.

3. Бакаянова Н. М. Імплементація міжнародних принципів дисциплінарної процедури щодо адвокатів у законодавство України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). С. 179–183. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2017/38.pdf.

4. Щербанюк О. В., Остафійчук Л. А. Розділ V. Юридична відповідальність адвоката / Деліктологія : монографія / За заг. ред. І. Копотуна, С. Пєткова, П. Поляна. Куновіце, 2021. Т. 3. 332 с. URL : https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1374/delictology-3-розділ-V.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

5. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів : прийн. Радою адвокат. асоц. та правн. тов-в Європи (CCBE). 25.11.2006 р. URL: http://tomorrowslawyer.org/wp-content/uploads/2017/03/Хартія.pdf.

6. Правила адвокатської етики : затв. Звіт.-вибор. з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. (зі змін. та допов.). URL: https://zakon. rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text.

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n315.